

NAUJAUSIOS BANKŲ ĮSTATYMDAVYSTĖS TENDENCIJOS*

Vladas Jurgutis

Straipsnyje pateikiama vieno iš iškiliausių tarpukario Lietuvos valstybės veikėjo, finansininko, Lietuvos banko steigėjo, nacionalinės valiutos – lito – kūrėjo samprata bankų steigimo, teisinio statuso ir nepriklausomumo, veiklos organizavimo ir valdymo, personalo formavimo ir atsakomybės klausimais. Ypač ryžtinga autoriaus nuostata dėl bankų prestižo ir visuomenės pasitikėjimo bankais yra labai aktuali ir šiandien. Autoriaus, buvusio didelio savo šalies patrioto, giliu įsitikinimu – bankų veikla neturėtų prasilenkti su „visuomeninės etikos ir tautos gerovės reikalavimais“, o juolab remtis siaurais asmeniniais pasipelnymo interesais.

Pagrindiniai žodžiai: kredito bankai (bankai), notų bankas; banko politika; bankų priežiūra; tautos ūkis.

<...> Visi paskutiniųjų laikų bankų įstatymai, tiek pasirodę prieš pasaulinį 1931 m. bankų kataklizmą, tiek po to kataklizmo, yra, palyginti su senaisiais bankų įstatymais, labai griežti ir visai aiškūs įstatyminiai valdžios aktai, kurie nustato paties banko ne tik įsikūrimo ir organizacijos tvarką, bet ir smulkiai normuoja svarbiausią banko veikimo operaciją – pasyvinę ir aktyvinę kreditą.

Naujieji bankų įstatymai iš pagrindų keičia dviem kryptimis bankų statikos ir bankų dinamikos gaires.

1. Senoji bankų struktūra buvo pagrįsta liberalinio individualizmo idėjomis. Seniau bankas buvo paprasta, nors savotiškos rūšies, kapitalistinė pelno įmonė. Dabar mėginama pagrįsti bankų konstrukciją ir veikimą labiau visuomeniniais idealais, įnešti į bankų statiką ir dinamiką daugiau visuomeniškai tautinių veiksmų. Dabar bankas pasidaro ne tik kapitalistinė įmonė, bet ir visuomeninė įstaiga.

2. Pagrindiniai senųjų bankų įstatymų nuostatai buvo sukurti „privatinių bankininkų“ arba „bankinių namų“ laikais, kada bankas vertėsi daugiausiai nuosavais, paties bankininko kapitalais, kada tikrasis, jei ne vienintelis banko kreditorius buvo pats banko savininkas. Tie senieji bankų įstatymai vis dar labai rūpestingai tebesaugo kredito įmonių savininkus nuo klientų pasikėsinių prieš bankų valdomus kapitalus ir dabar, kai privatinius bankininkus pakeitė daugumoje akcinės bankų bendrovės, kurios verčiasi ne savo kapitalais, bet svetimais indėlių pinigais, ir kurių tikraisiais kreditoriais yra ne bankų savininkai, bet patys bankų klientai indėlininkai.

Naujieji įstatymai, žiūrėdami naujai susidariusios bankinio gyvenimo padėties, ima į savo ypatingą globą dabartinių banko kreditorių indėlininkų interesus, gindami juos nuo nesąžiningų ar neprotingų ir neapgalvotų bankų savininkų ar administratorių žygių.<...>

Svarbiausias paskutiniųjų laikų mūsų kapitalistinio ūkio raidos padarinys yra ne kapitalų koncentracija nedaugelio žmonių rankose, kaip laukė K. Marksas, bet negirdėtai didelė ekonominė mažo įmonių skaičiaus galia.

Tam nedideliame žmonių kiekiui didelę ūkišką galią duoda ne savi kapitalai, bet svetimi pinigai, kuriuos jiems sunešė žmonės pasitikėdami jų dora, jų mokslu bei patyrimu ir jiems teikiama valstybės globa bei priežiūra. Tie žmonės, kuriais taip pasitiki visuomenė, kuriems patiki savo pinigus, kuriems duoda kreditų (nuo *credere* – tikėti, pasitikėti), yra bankininkai. Kredito ėmimas, paskolos gavimas, bet ne kredito davimas, ne paskolų teikimas, laikomas moderninės bankų teorijos pagrindine bankų operacija, esminiu banko požymiu. Bankai gautus pinigus turi saugoti, valdyti ir leisti į kūrybinį pelningą krašto ūkio darbą.

*Spausdinamas sutrumpintas straipsnis iš Ekonomistų sąjungos žurnalo „Ekonomika“, 1935, balandis–birželis, Nr. 2, p. 117–137. Straipsnyje, siekiant išlaikyti jo autentiškumą, kalba netaisyta, palikti tuometiniai terminai, ištaisytos tik pačios grubiausios korektūros klaidos.

■ Vladas Jurgutis (1885–1966 m.) – akademikas, profesorius, Steigiamojo Seimo narys (1920–1922 m.), užsienio reikalų ministras, pirmasis Lietuvos banko valdytojas (1922–1929 m.), Kauno ir Vilniaus universitetų profesorius, Lietuvos mokslų akademijos pirmininkas; daugelio mokslinių straipsnių ir knygų bankininkystės klausimais autorius.

Neabejotina, kad svarbiausias mūsų dienų ekonominės, o tuo pačiu ir politinės pasaulio galios veiksnys yra tos įmonės, kurios valdo pasaulio pinigų ir kapitalų rinkas ir kurios savo nuožiūra skirsto kreditus. Tokiomis sąlygomis bankų darbai virsta visuomeniniu veikimu, pasidaro viešoji tarnyba, nuo kurios gero sutvarkymo ir tikslingo veikimo pareina visuomeninio taupymo instinkto ugdymas, notų banko likimas, krašto pinigų pastovumas ir visos tautos ūkio gerovė.

Kuomet patsai gyvenimas taip iškėlė bankų reikšmę ir padarė juos visuomeninio pobūdžio organizacijomis, valstybė turėjo susirūpinti nustatyti, kas turi teisės nešioti garbingą banko vardą. Tai padaryti buvo juo labiau reikalinga, kad nemaža įvairių pelno įmonių ir kooperacijos bendrovių, norėdamos išsigyti platesnių gyventojų sluoksnių pasitikėjimą ir prisivilioti daugiau indėlių, ėmė savintis banko vardą. Naujieji įstatymai teikia banko vardą tikrai tokioms kredito įmonėms, kurių organizacija turi paties įstatymo nustatytas kvalifikacijas. Paprastai banko vardas paliekamas tikrai tokioms kredito įmonėms, kurios veikia akcinių bendrovių pagrindais, nes akcinių bendrovių veikimas savo skelbiamais balansais ir visuotiniais susirinkimais gali būti lengviau kontroliuojamas vyriausybės organų ir pačios visuomenės.

Tais pačiais visuomeniniais sumetimais nustatomas ir minimalinis, palyginti nemažas, pagrindinis banko kapitalas. Bankas, kaip svarbi visuomenės ūkio įmonė, turi būti galingas ir tvirtas ne tik svetimais indėlininkų pinigais, bet ir savo savininkų sudėtais kapitalais.

Pagrindinis bankų kapitalas dažnai nėra vienodas visam kraštui. Jis įvairuoja pagal steigiamosios banko vietos gyventojų skaičių.

Senaisiais bankų įstatymais, kurie pagrįsti laisvo individualistinio ūkio pradmenimis, bet kas, atlikęs paprastus bet kuriai įmonei steigti reikalaujamus formalumus, galėjo steigti kredito bankus. Dabar bankui įkurti reikia gauti vyriausybės (paprastai – finansų ministerio) leidimą.

Kai kur reikalaujama, kad finansų ministeris, sprenddamas naujo banko reikalingumą, atsiklaustų įstatymais numatytos kolektyvinio pobūdžio instancijos. Labai teisingai, tinkamą tokiems klausimams spręsti instanciją italai pasirinko savo notų banką. Įstatymai, versdami ministerį atsiklausti steigiamo banko reikalu kolektyvines organizacijas, nori apsaugoti banko steigėjus nuo asmeninių ar partinių ministerio sumetimų.

Bankų koncesija sustabdo nereikalingų arba net tiesiog krašto ūkiui kenksmingų kredito įmonių skaičiaus didėjimą. Jei krašte yra per daug nors ir gerai tvarkomų bankų, tai ir tuomet jų palyginti maži pelnai verčia kelti diskonto ir paskolų % ir branginti imamas už įvairius patarnavimus komisijas. Bankinių operacijų brangumas labai neigiamai veikia mūsų dienų kredito pagrindais gyvenantį tautos ūkį.

Notų bankai nuo pat savo atsiradimo buvo laikomi visuomeninio pobūdžio įmonėmis, ir todėl jau nuo dviejų šimtų metų buvo žinomas dėsnis, kad reikia varžyti to paties krašto kelių notų bankų tarpusavio konkurenciją.

Taip, pav., tas genialus strategas ir labai talentingas administratorius Napoleonas steigiamajame *Banque de France* susirinkime teisingai pastebėjo: „Kaip ten ekonomistai nevertintų laisvos konkurencijos naudingumo, notų emisijos srityje laisva konkurencija nieko gero negali duoti“.

Laisvos bankų konkurencijos pradmuo gimė ir išaugo individualistiškai – [po] atomistinių ekonominių skraiste doktrinų, kurios skelbė, kad tautos ūkis yra vien paskirų privačių ūkių suma.

Sociališkai organinės ir istoriškai empirinės ūkiškos srovės mato tautos ūkyje ne vien paskirų savarankiškų privačių ūkių sumą, bet, jei jau ne vieningą organizmą, tai bent įvairių psichologinių, tautinių, politinių, socialinių, ekonominių ir geografinių veiksnių sukurtą privačių ūkių vienumą.

Tokių srovių šviesoje vargu būtų galima pateisinti laisvą bankų konkurenciją. Pagaliau gausingi, tarp savęs konkuruojantys krašto bankai mažiau pelno paprastomis kredito operacijomis, ir todėl naujų pelnų beieškodami lengvai puola į spekuliatyvinio pobūdžio operacijas, kurios ne tik dažnai prasilenkia su visuomeninės etikos ir tautos gerovės reikalavimais, bet ir ne kartą pražudo svetimus bankui patikėtus kapitalus. Individualistiškai atomistinėmis doktrinomis pagrįsti įstatymai palikdavo plačias ribas pačių bankų nuožiūrai, kaip naudoti svetimus banke sudėtus kapitalus.

Naujieji įstatymai, visur išskeldami visuomeninius bankų tikslus, nori pakreipti ir bankui patiktų pinigų naudojimą ne tiek privataus banko pelno, kiek visuomeninių reikalų linkme. Bankų valdomi pinigai turi lygiai gaivinti visą tautos ūkio organizmą, nesitenkinti vien stambesnių, dažnai patiems bankams artimų įmonių kreditavimu, bet palaikyti teikiamais kreditais ir smulkesnius amatininkus, pirklus ir ūkininkus, kurie sudaro tvirčiausius mūsų dabartinės ekonominės, politinės ir kultūrinės santvarkos pagrindus.

Nauji įstatymai griežtai suvaržo stambius vieno juridinio ar fizinio asmens kreditus.

Stambūs kreditai, arba kaip juos dažnai vadina – mamuto kreditai, yra ne tik kenksmingi visuomenei (nes ugdo kapitalų bei įmonių koncentraciją ir tuo padeda naikinti savarankišką vidurinį luomą), bet yra pavojingi ir pačiam bankui (nes ir vienam tokiam stambiam debitoriui neištesėjus savo pasižadėjimų, gali lengvai griūti ir patsai kreditorius bankas). Stambūs kreditai nusikalsta protingo rizikos paskirstymo principui.

Individualistiškai atomistinės teorijos statė storas sienas tarp visuomenės, tautos ir valstybės. Sociališkai organinės ir istoriškai empirinės doktrinos mato visuomenėje, tautoje ir valstybėje vieną vienumą. Todėl ir naujieji įstatymai nustato bankų organizacijos ir veikimo gaires ne vien abstraktiškai visuomenine, bet konkrečiai tautine ir valstybine linkme. Tautiniai ir valstybiniai sumetimai reikalauja, kad visuomenė žinotų, kas yra tikrieji bankų savininkai. Tas lengviausia pasiekama įvedus vardines akcijas. Tie patys sumetimai verčia statyti bankų priešakyje tik tokius žmones, dėl kurių neabejojama, kad jie ves visą banko darbą tautiniais ir valstybiniais keliais. Todėl naujieji įstatymai ima ne tik nustatinėti reikalaujamas banko valdomųjų organų kvalifikacijas, bet teikia bankų priežiūros organams nemažas teises ir bendros bankų politikos klausimais. Pagaliau ne tik moderninė politinė ekonomija, bet ir patsai gyvenimas pakankamai įrodė, kad ekonominė nuo svetimo krašto priklausomybė sudaro politinį krašto pavergimą. Kas nori būti politiškai nepriklausomas – tas turi nesiduoti ūkiškai pavergiamas. Tie politinės laisvės sumetimai verčia suvaržyti priežiūros organų sutikimu visus bankų pasižadėjimus svetima valiuta arba kad ir savo valiuta, bet svetimo krašto piliečiams. Tasai nuostatas turi ypatingai didelės reikšmės mažoms nepriklausomoms tautoms, kurios turi savo kaimynais plėšrius imperialistinius kraštus.

Tie visi bankų akcininkų, valdomųjų organų ir bankų politikos suvaržymai yra vien tik tiesioginė pasikeitusios kredito bankų padėties išdava.

Kredito bankai pasidarė dabar, lygiai kaip ir notų bankai, visuomeninėmis įmonėmis, ir todėl turi pakelti tuos pačius suvaržymus, kuriuos visuomeniniais, tautiniais ir valstybiniais sumetimais jau nuo seno prisiėmė notų bankai.

Bankai, virtę visuomeninėmis įstaigomis, negali atsisakyti duoti visuomenei savo veikimo apyskaitos, būti tos visuomenės prižiūrimi.

Visuomenės priežiūra tik tuomet tegali būti sėkminga, jei tos visuomenės kontroliuojami veiksmai yra vieši. Tais sumetimais ir bankai turi viešai skelbti savo daromas operacijas. Banko operacijų viešumas taip tvarkomas, kad jis nelieštų paskirų banko klientų reikalų ir nekenktų pačios visuomenės interesams.

Tais bankinių operacijų viešumo sumetimais taip sutvarkomi bankų skelbiamieji balansai, kad kiekvienas, nusimanąs bankiniuose reikaluose, galėtų turėti maždaug teisingą banko padėties vaizdą.

Žinoma, tam, kad balansai turėtų realios visuomenei vertės, reikia, kad jie rodytų realias, bet ne fiktyvines vertybes, kad balansas būtų tvarkoje ne tik formališkai, bet ir materiališkai.

Bankų balanso skaičių realumą ir materialinę skelbiamų banko pozicijų vertę turi prisiimti laiduoti ta instancija, kuriai įstatymai paveda bankų veikimo priežiūrą. Naujaisiais įstatymais vis dažniau bankų priežiūra atitenka krašto notų bankui. Ta nauja notų bankų prievolė yra taip pat pasikeitusios ūkio padėties ir naujos pinigų rinkos struktūros padarinys. <...>

Dabarties sąlygomis kiekvienas kredito bankų kataklizmas gresia katastrofa ne tik pačiam notų bankui, bet ir pavestai jam saugoti valiutai. Niekomet notų bankų reikalai nebuvo taip susiję su kredito bankais, niekuomet notų bankai nerodė tokio susirūpinimo kredito bankų reikalais, kaip kad dabartiniais laikais.

Bet ne vien diskonto, kredito ir valiutos politikos sumetimais jungia šiandien kredito bankus su notų bankais; riša juos dabar kur kas labiau negu seniau ir bendros vieningos krašto ūkio politikos reikalas. Vieninga krašto ūkio politika mūsų kredito ūkio laikais turi būti pagrįsta vieninga kredito politika. Tokią vieningą viso krašto kredito politiką galima sukurti tik tai atvejais, jei tai politikai vadovauja svarbiausias krašto kredito veiksnys – notų bankas. Todėl pilnai suprantama, kad naujų bankinių įstatymų leidėjai rūpinasi tuo ar kitu būdu sujungti bankų priežiūrą su notų bankais. Smulkesnių kredito bankų priežiūros nuostatų naujieji įstatymai nepateikia. Tokius nuostatus sukurti paliekama finansų ministerio taisyklėms ar atskiriems priežiūros įstatymams. <...>

Mažesnės vertės yra užmetimai, kad bankų priežiūra užkrauna notų bankams naują sunkią naštą ir atitraukia notų bankus nuo tiesioginių jų uždavinių. Bankų priežiūra užkraunamas notų bankams darbas toli gražu neprilygsta tų prievolių sunkumui, kurias notų bankai atlieka kaip išdo kasininkai. Notų bankas, turėdamas visame krašte savo skyrius, neturi reikalo siuntinėti iš centro bankų kontrolės valdininkus, jis gali pavesti regionalių bankų priežiūrą savo vietų skyriams. Pagaliau notų bankų vykdoma kredito bankų priežiūra ne tik kad neatitraukia notų bankų nuo jų tiesioginių uždavinių, bet priešingai dar palengvina tų uždavinių pasiekimą. Mes matėme, kaip artimai dabartinėmis sąlygomis yra susiję notų bankų ir kredito bankų reikalai. Notų bankai, prižiūrėdami kitus krašto bankus, kur kas tiksliau negu dabar galės atlikti savo kredito ir valiutos politikos uždavinius ir lengviau apsaugoti kraštą nuo bankų pakrikimo padarinių.

Mūsų laikais viešojo ir privataus ūkio gyvenime kaskart daugiau teikiama svarbos materialinei kontrolei. Finansų ministerijos organai, kontroliuodami bankus, dažniausia turi tenkintis vien formalia priežiūra. Materialinė kontrolė, kuri iš esmės grynai ekonominių duomenų šviesoje tikrina ir vertina visus banko žygius, pilnai tėra pasiekama tik tokio organo, kuris patsai aktingai dalyvauja visuose pinigų ir kapitalų rinkos sūkuruose. Tik tai toks organas gali ne tik nuodugniai patikrinti formalius balanso duomenis, bet ir teisingai įvertinti medžiaginių tų skaitmenų turinį. Mūsų painaus, labai suraizgyto ekonominio gyvenimo laikais ne tiek kiekybiniai, kiek kokybiniai veiksniai turi lemiamos reikšmės ir bankų gyvenimui.

Individualinis liberalizmas, laikydamas bankus grynai komercinėmis įmonėmis, plačiai taikė ir bankams komercinės paslapties principą, kurio priedanga ne kartą leido daryti labai kenksmingus paskiriems asmenims ir pačiai visuomenei žygius. Moderninis individualizmas, paskelbęs šūkius „menas menui“, „sportas sportui“, nenorėdamas varžyti laisvos asmenybės užsimojimų, ir nepasijuto, kaip sukūrė principą „komercinė paslaptis komercinei paslapčiai“. Dabarties ne tik

specifiškai bankiniai, bet ir bendrai ekonominiai įstatymai, išskeldami visuomeninius veiksnius, aukščiau statydami visuomenės reikalus negu paskiro individo teises, subordinuoja ir komercinės paslapties reikalavimus visuomenės interesams.

Naujieji bankiniai įstatymai visuomeniniais sumetimais reikalauja, kad bankai kas mėnuo pranešintų priežiūros organams visus stambius, tam tikrą dydį prašakančius kreditus, nes tokie kreditai sudaro didelių pavojų ne tik patiems bankams, bet ir pačiai visuomenei, ir dėl to priežiūros organų turi būti sekami ypatingu atsidėjimu. Tokiais pat sumetimais ir priežiūros organai, pastebėję, kad tas pats asmuo kredituojasi keliuose bankuose nepranešdamas suinteresuotiems bankams, turi išpėti bankus apie bendrą tokių asmenų išsiskolinimą. Dabartiniai bankų įstatymai težino tik tokias komercinės paslaptis, kurios nekenkia visuomenės reikalams.

Visuomeninių bankų pobūdį ypatingai ryškiai iškelia naujieji bankiniai įstatymai valdomųjų banko organų sutvarkymo bei veikimo nuostatais. Individualistinis komercinis pasaulis stato tokią savo įmonių administraciją, kokia jam patinka, ir leidžia tai administracijai veikti tokiomis priemonėmis, kurios, neprasi-lenkdamos su baudžiamojo statuto nuostatais, duoda daugiausia pelno. Visai kitais pagrindais norima dabar tvarkyti ir leisti veikti visuomenines įmones, kurios dirba ne nuosavais, bet svetimais pinigais, ir kurių veikimo gairės turi didžiausios reikšmės krašto ūkio kūrybos nuotaikai ir paties ūkio raidai. Tokios ekonominės svarbos įmonės nebetenka teisės vien savo nuožiūra statyti savo administraciją. Naujieji įstatymai reikalauja, kad bankų priešakyje statomi žmonės turėtų pačių įstatymų nustatomus intelektualinius ir etinius privalumus.

Bankas yra visuomenės pasitikėjimo įstaiga. Tuo visuomenės pasitikėjimu bankas gyvena, to pasitikėjimo nebetekęs bankas žlunga. Banko priešakyje turi stovėti žmonės, kuriais visuomenė pasitiki. Visuomenė negali pasitikėti banku, jei jo priešakyje stovi žmonės be reikiamo ekonominio mokslo, be tinkamo profesinio išsilavinimo. Tokie žmonės, patekę į banką, arba nieko nenusimanydami imasi darbo, arba, bijodami nuostolingų savo veikimo padarinių, nieko neveikia. Pirmu atveju jų mokslą apmoka visuomenė, antru atveju jie virsta kenksmingais visuomenės parazitais. Niekuomet negalima ir geriausią bagažo kasininką skirti geležinkelių mašinų skyriaus direktorium. Bankinis darbas, kaip ir kiekvienas kitas, turi būti pagrįstas rimtu teoretiniu pasirengimu, – juo labiau kad tai yra viena sunkiausių ekonominio darbo sričių. Klaidinga net ir tartum nereikšmingos bankinės operacijos politika, jei ją pakartoja didesnis bankų skaičius, gali pridaryti didelės visuomenei žalos. Kiekvienas bent kiek nusivokiąs bankinės politikos klausimais direktorius, be abejo, žinojo, kad gausus kylančios konjunktūros laikais tartum visai pateisinamų kreditų teikimas konjunktūrinio ciklo raidoje automatiškai gali virsti kredito infliacija, kuri, kaip parodė 1933 metų USA įvykiai, ne tik žudo ir galingus bankus, bet ir smarkiai sukrečia visą ekonominę ir socialinę krašto organizmą.

Kur kas mažiau tebuvo žinomas net ir gabesnių banko vedėjų nepastebimas faktas, kad ir paprasta, bet platesniu mastu išvystyta žiro atsiskaitymo operacija gali sukurti bankinių pinigų infliaciją, kuri, visai panašiai kaip notų infliacija, veikia prekių ir patarnavimų kainas. Naujieji įstatymai nepaleidžia iš akių ir tų mažiau reikšmingų operacijų, nes ir joms mėgina nustatyti gaires.

Ne mažesnės negu intelektualinės kvalifikacijos svarbos yra ir etiniai bankų administracijos organų privalumai. Pirmiausia, rankos, kurios priima gausias darbščių piliečių santaupas, turi būti švarios. Toliau, pati visuomenė turi būti įsitikinusi banko organų rankų švarumu, nes jokia kita ūkiška įmonė nėra reikalinga tokio visuomenės pasitikėjimo kaip bankas. Bankų direktoriai turi stovėti aukščiau bet kurių asmeninio pasipelnymo įtarimų. Naujieji įstatymai mano užkirsti kelią tokiems įtarimams, uždrausdami vyriausybės nariams tiesiog iš

ministerio „fotelio“ sėsti į banko direktoriaus kėdę. Tas pats taikoma ir visiems valdininkams, kurių priežiūroje tuo ar kitu būdu buvo bankas.

Ne kitais kaip tik visuomeniniais sumetimais stengiamasi pačių banko administracijos organų interesus susieti su banko likimu. Banko organų nariai neturi būti vien už atlyginimą dirbantys samdininkai, bet laimėję ir nelaimėję su banko likimu artimai surišti didesnės ar mažesnės banko dalies savininkai. Tais pačiais visuomeniniais sumetimais užkraunama banko valdomiesiems organams medžiaginė atsakomybė ne tik už bankui ar tretiesiems asmenims padarytus nuostolius dėl jų kaltės ar apsileidimo, bet ir už tų nuostolių dalį, kuri įvyko be jokios valdomųjų organų kaltės, bet vien tik jų pareigų ėjimo metu.

Prekybinės teisės sukurta ir išvystyta sąžiningo pirklio rūpestingumo sąvoka kur kas plačiau taikoma bankų darbe, negu visų kitų įmonių veikime. Naujieji įstatymai plačiau ima sąžiningo pirklio rūpestingumo reikalavimą, norėdami paskatinti valdomųjų banko organų žmones ne tik labiau rūpintis banko reikalais, bet ir tiesiog juos priversti vien tik banku ir bankui gyventi.

Toks griežtas naujųjų įstatymų nuostatas, kuris deda baudas ir visai nenusikaltusiems banko organų nariams, gali būti pateisinamas ne tik idėjiniais sumetimais – sustiprinti visuomenės pasitikėjimą banko organų sąžiningumu ir rūpestingumu, – bet ir paties gyvenimo patyrimo iškeltais faktais.

Seniai jau pastebėta, kad bankai beveik niekuomet nežlunga be valdomųjų organų kaltės. Dažnai minimas faktas kaip XIX a. viduryje bendros bankinės katastrofos metu JAV, vad. Naujosios Anglijos, vieno miesto gyventojai prigrasino linčo teismu savo banko direktoriams, jei jie pamėgintų uždaryti banko kasos langelius. Kuomet beveik visi krašto bankai sustojo veikę, anas bankas ramiai tęsė savo operacijas.

Jei banko nuostoliai paprastai įvyksta dėl direktorių ar priežiūros organų sąžiningo pirklio rūpestingumui nusikaltimo, tai visai nuosekliai naujieji įstatymai mano, kad ir tuo atveju, kai toks nusikaltimas ir neįrodomas, jo visgi turėta būti. Taip pat ilgų metų patyrimu nustatyta, kad, kuomet bankai turi nuostolių arba visai žlunga, labai dažnai pralobsta direktoriai. Naujieji įstatymai nori bent mažą tų pralobusių banko valdomųjų organų turtų dalį paimti ir apmokėti pasitikėjusiu tais organais žmonių nuostolius.

Labai retai tepasitaiko, kad pralobę svetimais pinigais banko administratoriai jaustų moralės prievolės bent savo turtų dalies auka sušvelninti padarytus visuomenei ir paskiriems asmenims moralinius ir materialinius nuostolius. Pastaraisiais laikais mes matėme tik du tokius kilnius visuomeninės prievolės jausmo faktus. Kai bankrutavo didelis japonų bankų *Suzuki* koncernas, *Suzuki* giminė atidavė visus asmeninius turtus apmokėti savo bankų indėlininkų nuostoliams. Taip pat, kai žlugo Vienos „Creditanstalt“, tai to banko tarybos pirmininkas Rotšildas apmokėjo savo asmeniniais pinigais visus indėlininkus, kurie turėjo sudėję ne daugiau kaip 5 000 šilingų, ir atidavė savo noru Austrijos išdui nuostoliams padengti kelis labai brangius savo dvarus.

Valdomieji banko organai laiko savo rankose stambias svetimų pinigų sumas. Tad lengvai kyta pagunda pasiskolinti tuos pinigus ir paleisti juos tokioms ypatingai spekuliatyvinio pobūdžio operacijoms, kurios neatrodo pavojingos, bet yra tikrai pelningos. Jau ir senieji įstatymai drausdavo bankų direktoriams verstinę jų vadovaujamų bankų piniginius išteklius. Dabar įstatymai ima griežtai varžyti ne tik valdybos, bet ir tarybos narių užsimojimus naudoti banko resursus asmeninio pasipelnymo tikslams. Ne tik valdomųjų banko organų nariai ir visi jų artimieji giminės negali jokia forma skolintis banke pinigų, bet ir tos įmonės, kurios tiesiog ar netiesiog priklauso nuo minėtų asmenų, negali jų pačių ar jų giminaičių vedamame banke gauti kreditų.

Visuomeniniai bankinės politikos sumetimai ne tik draudžia valdomiesiems bankų organams verstis bankui pavestais pinigais asmeninio pasipelnymo tikslais, bet rūpinasi suvaržyti ir pačius bankinės politikos plutokratinis užsimojimus. Ir paties banko politika turi būti nustatoma ne privataus pelno, bet visuomenės gerovės sumetimais.

Visuomenės gerovės idėjos eina per visus naujų bankinių įstatymų nuostatus. <...>

Tos didelės idėjų ir jėgų sintetinio srovės padariniai yra ir moderniniai bankų įstatymai, kurie nori pralaužti sunkią kelis šimtus metų žmoniją slegiančią finansinio kapitalo hegemoniją, apsaugoti nuo galingų kapitalistų ir suktų spekuliantų lengvo pasipelnimo užgaidų silpnesniųjų žmonių, bankų indėlininkų, reikalus ir sintezės pagrindais suvesti visų paskirų krašto ūkių siekimus ir užsimojimus į aktingą vieno idealo siekimą – visuomenės ir tautos gerovės troškimą. Naujieji bankiniai įstatymai ne tik kad nevaržo, nepančioja laisvos žmogaus iniciatyvos, nepakerta ūkiškos įmonininkų energijos, bet jie, statydami ir banko darbui sintetinį visuomenės ir tautos gerovės idealą, suteikia kūrybinėms žmogaus dvasios pajėgoms naujus galingus polėkius.

Visuomenės ir tautos gerovės vardu naujieji bankų įstatymai mėgina priversti ir finansinį kapitalą tarnauti tautos ūkio reikalams, patį tautos ūkį įkinkyti į atsakingą, bet kilnų darbą, kurio gairės rodo: tautos kultūra, civilizacija, laisvė ir politinė galia.

Summary

NEW DEVELOPMENTS IN BANKING LEGISLATION

Vladas Jurgutis

This article was published in the magazine of the Economists' Union "Ekonomika", 1935, April–June, No. 2, 117–137 pp.

Vladas Jurgutis (1885–1966) – one of the most prominent persons of pre-war Lithuania, eminent economist and teacher, the founder of the national currency – the Litas. The article presents the author's conception on the issues of bank establishment, legal status and independence, organisation of activities and management, staff recruitment policy and responsibility of personnel. The conception of the author regarding bank prestige and public confidence in banks remains important nowadays. The author, being a big patriot of his country, profoundly believed that banking activities should not deviate from "the requirements of public ethics and national welfare", all the more it should not be based on narrow interests of personal gain.